

4. <https://www.statista.com/statistics/379046/worldwide-retail-e-commerce-sales/> - Retail e-commerce sales worldwide from 2014 to 2023

Шакмурат У.Н., 2 курс (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші - э.ғ.м., аға оқытушы Тиштыкбаева А.Ж

ЕЛІМІЗДІҢ ЭКОНОМИКАСЫН ДАМУДАҒЫ ҚАРЖЫ НАРЫҒЫНЫҢ РӨЛІ

Ұлттық экономиканың жоспарлы экономикадан нарықтық қатынастар негізіндегі экономикаға өтуіне байланысты еліміздің қысқа мерзімді кезеңде әлем таныған дамығын елдер қатарына қосылуы үшін ұзақ мерзімді стратегиялармен жақсы жасалған мемлекеттік бағдарламалардың алатын орны, жалпы экономиканы жоспарлауда еліміз үшін қажет бағдарламаларды дамыту бүгіндегі маңызды қызметтің бірі болып табылады.

Экономика ұлттық дамуының басты басымдылығы, ал экономикалық өсімнің тұрақты дамуы және мемлекеттің әлемдік нарықтағы орны бүгінгі жаһандану заманында ел экономикасының бәсекеге қабілеттілігі арқылы анықталады. Сондықтан ендігі жерде Қазақстан Республикасының және ұлттық экономика салаларының алдындағы негізгі міндеті бәсекеге қабілетті экономиканы қалыптастыру болып табылады. Мемлекеттің бәсекелестік қабілеті елдің халықаралық аренадағы рөлі мен беделінің артуынан, мемлекеттің өз азаматтарының өзекті проблемаларын шешу қабілетінен, мемлекет ұстанатын қызметтер мен өнеркәсіп өнімдерінің сапасының әлемдік деңгейде артуымен көрініс табады [2].

Қазақстан экономикасының дамуының қазіргі кезеңінде Қазақстан қаржы секторы оның қалыптасуының сапалы жаңа деңгейіне көшті. Болашақта оның табысты жұмыс істеуінің негізін құруға бағытталған көптеген реформалар жүзеге асырылды. ТМД-ның басқа елдерімен салыстырғанда бүгінгі Қазақстанның қаржы жүйесі реформаланып, бұрынғы кенестік елдерден бірнеше жыл бұрын қаржы секторын дамыту тұрғысынан алда.

Қазақстанның қаржы нарығы негізгі халықаралық стандарттарға сәйкес келеді. Қаржы нарығының ең дамыған секторы банк секторы болып табылады. Жалпы қаржы нарығындағы банк секторына тоқталатын болсақ, 2020 жылғы 10 айдың қорытындысы бойынша банк секторында тұрақты жағдай сақталды және қызметінің негізгі көрсеткіштерінің өсуі байқалды. Сонымен қатар, экономиканың барлық салаларында іскерлік белсенділіктің төмендеуінен пайыздық мөлшерлемелердің төмендеуі жағдайында несиелеу қарқынының баяулауы байқалды, алайда банк секторы жоғары деңгейдегі капиталдандырумен және өтімділік қорының айтарлықтай болуымен сипатталады. 01.11.2020ж. жағдай бойынша Қазақстан Республикасының банк секторын 26 екінші деңгейдегі банк, оның ішінде 14 шетел қатысатын банк (банктердің жалпы санының 53,8%), оның ішінде 12 еншілес банк құрайды.

Кесте 1. 2020 жылғы банктік сектордың құрылымы

	01.01	01.04	01.07	01.10	01.11
ЕДБ	27	27	27	26	26
ЕДБ филиалдары	301	303	303	295	295
Резидент емес банктердің барлық өкілдіктері	19	19	19	19	19
Шет елдегі ЕКБ өкілдері	5	5	5	4	4

01.11.2020 ж. жағдай бойынша банк секторының активтері бір айда 1,5% – ға ұлғайып, 30 216,0 млрд. теңгені немесе ЖІӨ-нің 43,2% - ын құрады (жыл басынан бері-12,8% - ға ұлғайды)[3]. Бүгінде Банк секторында тұрақсыз банктерді жоюмен қатар жекеше банк құрылымдарын жекешелендіру мен сатып алу сияқты шоғырландыру үрдісі жалғасуда.

Қазіргі жағдайда қаржы нарығының алдында тұрған негізгі міндет қаржы нарығының барлық субъектілерінің мүдделерін ескере отырып, қаржы ресурстарының тиімді қозғалысын қамтамасыз ету болып табылады. Қаржы нарығы өзіне тән ерекшеліктері мен жұмыс істеу қағидаттарына ие бола отырып, кез келген мемлекеттің экономикасы үшін ерекше рөл атқарады. Қазақстанның мысалында қаржы нарығы мен оған қатысушылардың экономиканың ғана емес, әлеуметтік саланың дамуына әсерінің ерекше маңыздылығы туралы сеніммен айтуға болады.

Қазақстан Президенті өзінің «Сындарлы қоғамдық диалог - Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» деген жолдауында атап өткендей «экономика біздің дамуымыздың басты басымдылығы, ал экономикалық өсімнің барынша жоғары қарқынына қол жеткізу – негізгі міндетіміз болып табылады және біз оған қаржы нарығының тұрақты қызметі арқылы елімізді дамытудың 2030 жылға дейінгі жоспарына сәйкес қол жеткіземіз. Мен бұл ретте қаржы нарығын мемлекеттік қолдаудың оңтайлы рөлі, бір жағынан, экономиканы барынша ырықтандырып, оның ашықтығына қол жеткізуде, екінші жағынан – инфрақұрылымды жасау және басым салдарды дамытудағы жеке меншік салдарды дамытуға жеке меншік секторды тарту жөнінде белсене жұмыс жүргізуде де білемін» деген еді[1].

Осылайша бүгінгі таңда экономиканың жан-жақты және бәсекеге қабілетті дамуы ол біздің экономикамыздың қаншалықты нарықтық және қаржылық қатыныстарды тиімді ұйымдастыруына байланысты болып табылады. Сондықтан біз жастар бүгіннен бастап экономикалық теорияны толық меңгеріп, ондағы жалпы экономиканың қызмет етуі мен қаржылық экономиканың механизмдерін толық игеріп, оларды отандық экономиканың дамуына үлес ретінде қосуға ұмтылуымыз керек.

Әдебиеттер

1. «Сындарлы қоғамдық диалог-Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы., 2019ж
2. «Қаржы-Қаражат» журнал ы №2, 2017ж, «Қаржы саясатының реформалық бағыттары».
3. www.nationalbank.kz

Шегенов А.Г., 1 курс (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші - PhD, доцент Абаев А.А.

КӘСІПОРЫННЫҢ ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ҮРДСІНІҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ

Кәсіпорынның инвестициялық қызметін екі негізгі түрге бөлуге болады: ішкі және сыртқы. Ішкі қызметке мыналар жатады: өндірістік қуаттарды кеңейту, кәсіпорынды техникалық жағынан қайта қуаттандыру және қайта құру, өнім шығару көлемін ұлғайту, өнімнің жаңа түрлерін құру.

Өндірістік қуаттылықты кеңейту кәсіпорынның әлеуетін, қолда бар өнім шығару көлемін ұлғайтуға, жаңа өнім шығаруға көшуге және қортындылап келгенде пайданың өсуіне ықпал етеді.

Жұмыс істеп тұрған кәсіпорындарды кеңейту - бұл жаңа қосымша цехтар мен негізгі өндірістің басқа да бөлімшелерін, сондай-ақ жаңа көмекші және қызмет көрсететін цехтар мен учаскелерді салуды қарастыратын жаңа инвестицияларды тарту немесе инвестициялау. Әдетте өндірісті кеңейту жаңа техникалық негізде жүзеге асырылады, сондықтан ол жұмыс істеп тұрған кәсіпорындардың қуаттылығын ұлғайтуды ғана емес, сонымен қатар өндірістің техникалық деңгейін арттыруды да қамтиды.

Жеке кәсіпорынды немесе оның бөлімшесін техникалық қайта жаратқандыру кезінде - техникалық-экономикалық көрсеткіштері жоғары қондырғыларды осы қазіргі заманға сәйкес жабдықтар паркін ауыстыру қарастырылады. Сонымен қатар, мұндай ауыстыру үрдісі өндіріс аймағын кеңейтумен ешқандай байланыста болмайды.

Қайта құруға, әдетте, ескірген және табиғи тозған машиналар мен жабдықтарды ауыстырумен, сондай-ақ ғимараттар мен құрылыстарды жетілдірумен және қайта құрумен байланысты іс-шаралар жатады. Кәсіпорындарды қайта құру және қайта жандандыру, әдетте, өндірісті әртараптандыруға және жаңа өнім шығаруды дамытуға байланысты жүзеге асырылады, бұл күрделі салымдарды едәуір үнемдеуге, қосымша кадрларды тартпай, жаңа өнімдерді игеру үшін қолда бар білікті жұмыс күшін пайдалануға мүмкіндік береді. Қайта құру өндіріс пен өнімнің техникалық деңгейін арттыруға бағытталған және өндірістік қуаттарды тезірек игеруге ықпал етеді.

Кәсіпорынды қайта құру және техникалық қайта жаратқандыру, мысалы, жаңа құрылысқа қарағанда тиімді және күрделі инвестициялардың прогрессивті құрылымымен ерекшеленеді. Бұл жағдайда негізгі қорлардың белсенді бөлігі ғимараттар мен құрылыстарды салуға айтарлықтай шығынсыз жаңартылады.

Шығарылатын өнім көлемінің ұлғаюы кірісті ұлғайту арқылы үлкен кіріс алуға, сонымен қатар нарықтың үлкен үлесін алуға мүмкіндік береді, осылайша оған әсер етеді.